

34. Пресняков А.Е. Лекции по русской истории / А.Е. Пресняков. – М.: Государственное социальное-экономическое издательство, 1939. – Вып. 1. – Т. 2.
35. Русина О. Україна під татарами і Литовою / О.В. Русина. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1998.
36. Сагановіч Г.М. Нарыс гісторыі Беларусі ад старажытнасці да канца XVIII стагоддзя / Г.М. Сагановіч. – Мінск: Энцыклапедыкс, 2001.
37. Смирнов В.Д. Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты до начала XVIII века / В.Д. Смирнов. – СПб.: 1887.
38. Соловьёв С.М. История России с древнейших времен / С.М. Соловьёв. – СПб.: Общественная польза, 1851. – Т. 1–5.
39. Ульяновський В.І. Митрополит київський Спиридон / В.І. Ульяновський. – Київ: Либідь, 2004.
40. Шабурдо Ф.М. Земли юго-западной Руси в составе Великого княжества Литовского / Ф.М. Шабурдо. – Киев: Наукова думка, 1987.
41. Шніп М.А. Унутрыпалітычны канфлікт 1508 г. у Вялікім княстве Літоўскім у кантэксце міжнародных адносін ва Усходняй Еўропе: Аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук. – Мн., 2009.
42. Яковенко Н.М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст. / Н.М. Яковенко. – К.: Критика, 2008.
43. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. Волинь і центральна Україна / Н.М. Яковенко. – К.: Критика, 2008.

* * *

УДК 94:339:316.343.34(477=14)«16/18»

Віра Волониць, канд. історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін, Маріупольський державний університет, Україна, м. Маріуполь

Греки–купці в економічному розвитку українських земель XVII–XIX ст.: сучасні історіографічні підходи

Аналізується окремі історіографічні аспекти вивчення торговельно–підприємницької діяльності грецьких купців на українських землях XVII–XIX ст. Доведено, що на сучасному етапі у вивченні грецької проблематики відбулися принципові зміни. Значно розширилося коло досліджуваних проблем, відкрилися можливості для плюралістичного відображення етнічної історії.

Ключові слова: історіографічна ситуація, греки–купці, грецьке купецтво, ніжинське грецьке братство, грецька купецька спільнота Одеси.

Вера Волониц, Греки–купцы в экономическом развитии украинских земель XVII–XIX вв.: современные историографические подходы

На основе комплексного анализа исторической литературы охарактеризованы особенности исследовательских подходов современной историографии в отношении торгово–коммерческой деятельности греческого купечества на украинских землях. Обращается внимание на приоритетные направления исследования проблемы.

Ключевые слова: историографическая ситуация, греки–купцы, нежинское греческое братство, историография.

Vera Volonits. Greek merchants Ukrainian economic development land XVII–XIX centuries: modern historiographical frame

Analyzed some historiographical aspects of commercial and business activities of Greek merchants in the Ukrainian lands XVII–XIX centuries. It is shown that at the present stage in the study of Greek problems were fundamental changes. Significantly expanded range investigated problems, opened opportunities for pluralistic reflection of ethnic history.

Keywords: historiographic situation, Greek merchants, Nezhin Greek fraternity, the Greek merchants community of Odessa.

Поступове залучення України до європейського співробітництва актуалізує дослідження історичних традицій комерційного спілкування з країнами і народами Старого світу, з–поміж яких особлива роль належить грецькому народові, з яким Україну пов'язують давні та міцні культурні, релігійні й економічні взаємини.

Досвід вивчення історії підприємницької діяльності свідчить, що існування іноземного компонента на певному етапі розвитку будь–якої країни має суттєве значення для її економіки та справляє певний вплив на суспільні відносини. Упродовж XVII–XIX ст. греки відігравали багатofункціональну роль у господарському житті України. Одним із головних пріоритетів утворених на українських землях грецьких осередків була торгівля. Ніжинські грецькі купці, утримували протягом понад 100 років провідні позиції в організації внутрішньої та зовнішньої комерційної діяльності на українських теренах. Великими капіталами та торговельним обігом відзначалася одеська грецька спільнота. Дещо менше, але також важливе, місце займала купецька діяльність у розвитку грецької громади Північного Приазов'я.

На початку 1990–х рр. відбулися глибокі соціально–політичні зміни в українському суспільстві, які сприяли активному розгортанню науково–дослідницької роботи українських учених із вивчення історії етносів. За період незалежності України грецька етнічна спільнота, як одна з найчисельніших на території України, стала об'єктом багатьох наукових досліджень.

Метою поданої статті є визначення особливостей сучасної історіографічної ситуації щодо торговельно–підприємницької діяльності грецьких купців на українських землях. Досягнення означеної мети передбачає розв'язання наступних завдань: показати основні напрями історіографічної розробки проблематики, визначити характерні риси розгляду теми на сучасному етапі.

У вітчизняній історіографії практично відсутні спеціальні праці з історії купецтва в Україні, хоча й існують окремі роботи, в яких розглядаються деякі аспекти цієї проблеми. До 1920–х рр. цілеспрямованого дослідження не здійснювалося, а праці мали загальний характер. Також і за радянської доби купецтво не стало об'єктом наукового пошуку, адже пріоритет видавався вивченню суто економічних проблем та процесів. Купецтво сприймалося як складова класу буржуазії, що розглядалася як антагоністичний пролетаріату клас.

Після відходу від догм та кліше радянської доби при вивченні грецької проблематики відбулися принципові зміни. Вагомий історіографічний доробок становлять загальні праці, які висвітлюють історичний розвиток грецького етносу в межах великого хронологічного періоду. Першою спробою узагальнити історію греків стала монографія Н.Терентьєвої «Греки в Україні: культурно–просвітницька й економічна діяльність (XVII–XX ст.)». Синтетичний характер роботи дозволив авторці проаналізувати основні аспекти торговельної діяльності греків–купців міста Ніжина та надання їм торговельних пільг і привілеїв. Підтримуючи тезу всіх попередніх дослідників Н.Терентьєва зауважує, що комерційна підприємливість греків сприяла становленню та розвитку Ніжина як одного з важливих торгових центрів України. Дотримуючись принципу об'єктивізму, дослідниця серед основних причин скорочення чисельності грецького купецького представництва у Ніжині називає обкладання греків гільдійським податком за межами Чернігівської губернії, перенесення Всеїдного ярмарку до Ромен, запровадження в 1822 р. нового торгового тарифу, відповідно до якого перевага надавалася російським мануфактурним виробам, а значення ярмарку визначалося не кількістю завезеного з–за кордону товару, а кількістю проданого краму російського виробництва. Історик зазначає, що грецька колонія в Ніжині була видатним явищем в історії не тільки України, але й усій Російській імперії [1].

1990–ті роки характеризуються розширенням спектру досліджуваної проблематики. У 1994 р. в Одесі відбулася науково–практична конференція, присвячена 200–літтю м. Одеси «Виховання історією». На конференції вперше, використовуючи сучасні здобутки історичної науки, було окреслено коло важливих проблем дослідження історії Одеси. Помітну роль відіграла публікація М.Дмитрієнко, яка зауважила, що дослідники XIX ст. розглядали історію розселення греків, їх участь в економічному, соціальному та культурному житті міста в загальному історичному контексті розвитку Півдня України. Проте, поза увагою істориків залишалися проблеми участі греків у культурному, суспільному житті України. Серед цієї «унікальної спільності одеситів», за висловленням авторки, греки виділялися організованістю, умінням адаптуватися, життєздатністю [2]. М.Дмитрієнко відзначила низку питань, що потребують історичного дослідження, серед яких – проблема благодійної діяльності греків та їх роль у функціонуванні муніципальних органів влади.

Особливо слід відзначити розділ монографії «Торгово–економічні зв'язки України і Греції: історичні традиції та сьогодення», присвячений історії греків Одеси. Це перша спроба узагальненого наукового аналізу історії перебування греків в Одесі. Успіхи греків–купців у торговельній діяльності, за висловом Н.Терентьєвої, стали основою добробуту та розвитку грецької одеської громади. У процесі аналізу матеріалів, поданих О.Орловим, авторка досліджує динаміку змін численності грецького купецького стану в місті. У загальному ракурсі аналітичного розгляду розвитку зовнішньої торгівлі Новоросійського краю історик доходить висновку, що багатством і розмахом торговельних операцій особливо вирізнялися грецькі купці, т.зв. «хлібні королі» Т.Серафіно, А.Мавро, Д.Інглезі, І.Раллі, Ф.Родоканакі, К.Папудов. Цінним є представлений автором матеріал з історії заснування та функціонування грецьких торгових домів і соціокультурний розріз діяльності греків–купців Одеси [3].

Відзначимо зацікавленість еліністичною проблематикою науковців Інституту історії України НАН України. Результатом дослідницького пошуку стала робота «Греки на українських теренах» авторського колективу під керівництвом М.Дмитрієнко, за участю співробітників відділів Інституту історії України НАН

України В.Литвина, В.Томазова, О.Яся. У фундаментальній праці репрезентовано узагальнений погляд на історію українсько-грецьких зв'язків. Автори зауважують, що традиції економічних та культурних взаємин сприяли створенню особливого правового соціокультурного середовища, яке виявилось дієвим та життєдайним попри постійну воєнну загрозу, нестабільність зовнішньополітичної ситуації, що перешкоджало торговельним відносинам із Західною Європою та Сходом. Існування торговельно-комерційних традицій прискорило процес адаптації до нових економічних умов та активізувало процеси торговельної еміграції [4, с.141].

Дослідникам удалося довести, що різноманітність соціокультурних умов у місцях розселення грецьких іммігрантів (російсько-польсько-кримське прикордоння, Ніжинщина, Гетьманщина, землі Приазов'я, причорноморські міста Російської імперії), різні форми колонізації, строкатий соціальний та професійний склад різних хвиль еміграції, наявність відмінних за походженням етнічних груп, різні рівні та інтенсивність зв'язків із метрополією й світовим елінізмом, зміни колонізаційної політики російського уряду протягом XVII–XIX ст. – усе це обумовило виникнення кількох адаптаційних моделей грецьких переселенців. Однією з них була ніжинська громада з мобільним купецьким представництвом, частина якого постійно мешкала та займалася торговельною діяльністю далеко за межами Ніжина. Друга модель – напівзакриті сільські громади Маріупольщини, зв'язки яких із зовнішнім грецьким світом були мінімізовані. Третя – елітарні торговельно-фінансові організації одеських грецьких купецьких родин, що склалися здебільшого з представників грецької аристократії з широкими міжнародними зв'язками.

Із праць, присвячених дослідженню історії торговельної діяльності греків в Одесі слід згадати монографію П.Герлігі «Одеса. Історія міста 1794–1914 рр». Автор у загальному ретроспективному ракурсі представляє історію причорноморського міста. Особлива увага приділена висвітленню ролі грецького купецтва в розвитку зовнішньої торгівлі Одеси. Дослідниця зазначає, що «Д.Раллі, Г.Маразлі, Ф.Родоканакі, К.Папудов та інші грецькі купці відігравали провідну роль у ранньому розвитку одеської міжнародної торгівлі». Утім, у другій половині XIX ст. участь греків в одеській торгівлі різко зменшилася. Після зменшення експорту зерна через одеський порт, на думку автора, багато купців-греків залишили Одесу [5].

Історії діяльності грецької купецької родини Родоканакі присвячена публікація Ф.Янніці. Автор простежує шлях зростання торговельної ваги дому Родоканакі. Характеризуючи роль купців, історик відзначив їх багатосторонню економічну діяльність – купівля-продаж, операції з цінними паперами, перевезення вантажів. Саме завдяки вдалій комерційній діяльності Родоканакі накопичили значні кошти, які частково йшли на благодійну, культурно-просвітницьку діяльність, допомогу землякам. Автор розглядає та характеризує основні шляхи нагромадження капіталу, дипломатичні та громадські ініціативи купецької родини [6].

Особливої уваги заслуговує збірка праць, присвячена історії та діяльності грецьких підприємців і меценатів у XVII–XIX ст., яка вийшла друком у 2001 р. Робота є комплексним історіографічним доробком, який уперше зібрав та синтезував теоретичні розробки сучасних дослідників з історії саме представників грецького купецтва та меценатства. Молоді вчені, автори статті «Ніжинські купці брати Зосимади» О.Герентьева та С.Чернухін зазначають, що торговельна та меценатська діяльність братів Зосимадів вплинула на соціально-економічне, культурне та релігійне життя грецьких громад України [7].

Н.Герентьева та Н.Ішуніна висвітлюють широке коло питань, пов'язаних із багатогранною та плідною комерційною й просвітницькою діяльністю купецької одеської родини Маразлі [8;9].

Важливе значення для розуміння ролі грецького купецького представництва в Одесі мали статті зі збірки Н.Герентьевої та М.Тищенко «Підприємницька діяльність грецьких купців – братів Раллі», «Одеські купці Родоканакі» [10;11].

Грецький історик К.Авгітідіс дослідив історію заснування та функціонування одного з найбільших та найуспішніших грецьких торгових домів Одеси Костянтина Папудова. Автор статті доводить, що грецькі купці Одеси та інших міст Південної Росії контролювали значну частину всіх торгових операцій регіону. Докладно аналізуючи торговельно-комерційну діяльність купця К.Папудова, дослідник визначає і його роль у створенні першого Чорноморського акціонерного товариства регулярного морського сполучення між Одесою та Константинополем [12].

Історії торговельної та меценатської діяльності маріупольських купців Хараджаєвих присвячено документальні нариски Р.Саєнко [13;14]. Дослідженню окремих аспектів з історії греків України присвячено доповіді на міжнародних еліністичних наукових конференціях: «Україна – Греція: історія і сучасність» (м. Київ, 1993 р.); «Україна – Греція: досвід дружніх

зв'язків та перспективи співробітництва» (Маріуполь, 1996 р.); «Україна – Греція: історична спадщина й перспективи співробітництва» (м. Маріуполь, 1999 р.). У доповідях С.Парадісопуласа, О.Пилипенка, Г.Тищенко, О.Згіннік, С.Новікової було представлено широкий спектр проблем, проаналізовано питання комерційної діяльності одеських греків, заснування грецьких торгових домів Причорномор'я, їх роль у розвитку української зовнішньої торгівлі тощо [15–24].

На сучасному етапі розвитку еліністичних студій учені опрацювали та ввели до наукового обігу новий фактологічний матеріал, який через ідеологічну заангажованість не використовувався раніше. Науковці дослідили низку джерелознавчих та історіографічних питань. На нових концептуальних підходах побудовані дослідження А.Гедьо, яка перша запровадила комплексний і систематизований аналіз джерел з історії грецьких громад. Означений науковий підхід дозволив простежити зміни правового статусу ніжинських та маріупольських греків-купців, визначити роль купців у загальнооекономічному розвитку держави.

У монографії «Джерела з історії греків Північного Приазов'я» А.Гедьо вдалося представити характеристику основних архівних збірок та опублікованих джерел. Дослідниця збирала, обробила значний комплекс джерел архівосховищ України та Російської Федерації. Це акти державного управління та діловодства, статистичні та картографічні матеріали, нарративні джерела. Особливий інтерес представляють статистичні матеріали – переписи населення та матеріали ревізій, аналіз яких відтворює загальну картину демографічного та соціальних процесів як у цілому по Росії, так і в Північному Приазов'ї зокрема. Економіко-географічні, статистичні та топографічні описи характеризують чисельність населення, динаміку соціальних змін [25].

Актів матеріали з історії грецьких громад Ніжина та Північного Приазов'я постають основним предметом дослідження в іншій роботі А.Гедьо. Увага авторки спрямована на репрезентацію політико-правового статусу грецьких громад, юридичного оформлення торговельної діяльності греків. Аналіз універсалів засвідчив, що гетьманський і царський уряди були зацікавлені в розвитку внутрішньої й зовнішньої торгівлі та заохочували греків до комерційної діяльності. Законодавча практика царського уряду була спрямована на наділення правами та привілеями греків та закріплення їх, проте протягом першої половини XIX ст. пільги, надані грекам, поступово обмежуються [26;27].

Комплексний аналіз історії вивчення ніжинської грецької громади представлено у праці С.Чернухіна «Грецьке ніжинське братство: історіографія та джерела». Автор демонструє еволюцію дослідницьких підходів, детально аналізує наукову спадщину К.Харламповича, включно з його неопублікованими нарисами [28].

На сучасному етапі розвитку соціально-економічної історії попри зростання інтересу до вітчизняного підприємництва історія купецтва вивчається фрагментарно. До цього часу вона залишається найменш розробленим напрямом історіографії. Окремі сюжети стосовно участі купців у формуванні підприємницького прошарку України, їх ролі в торгівлі розглядалися в працях Т.Лазанської [29].

У статті О.Доніка «Купецтво як стан в Україні» розглядається купецтво як окремих стан зі своїми правами, етнічною структурою, становою та професійною організацією. Автор досліджує роль купецтва в економічному, громадському житті, визначає його соціокультурну активність [30].

Підсумовуючи огляд історіографії, слід наголосити, що на сьогодні в вітчизняній історичній науці немає спеціальної комплексної узагальнюючої праці, присвяченої торговельно-комерційній діяльності грецьких купців на українських землях у середині XVII–XIX ст.

На сучасному етапі у вивченні грецької проблематики відбулися принципові зміни. Значно розширилося коло досліджуваних проблем, відкрилися можливості для плуралістичного відображення етнічної історії. Комерційній активності представників грецької діаспори України присвячена низка статей і тез науково-практичних конференцій з еліністичної тематики.

Для розуміння загальних умов та механізмів розвитку торгівлі на українських теренах, функціонування купецтва як окремого стану зі своєю структурою та правовими гарантіями нами було використано роботи загального історико-теоретичного плану з історії українського купецтва. Означена проблема досліджувалася істориками лише на рівні особи купця або історії окремого міста чи регіону. Відтак її ґрунтовна наукова розробка є одним із завдань української історичної науки.

Список використаних джерел

1. Герентьева Н. Греки в Україні: економічна і культурно-просвітницька діяльність (XVII–XX ст.) / Н.Герентьева. –К.: АКВИЛОН-ПРЕСС, 1999.

2. Дмитрієнко М.Ф. Греки Одеси та Одещини: сучасне бачення проблеми / М.Ф. Дмитрієнко // Одесі – 200: Міжнародна науково-теоретична конференція присвячена 200-річчю міста. – Одеса, 1994. – С.124–125.
3. Терентьева Н., Слюсаренко О. Торгово-економічні зв'язки України і Греції: історичні традиції та сьогодення / Н.Терентьева, О.Слюсаренко – К., 2005.
4. Греки на українських тернах: Нариси з етнічної історії / М.Дмитрієнко, В.Литвин, В.Томазов, Л.Яковлєва, О.Ясь. – К.: Либідь, 2000.
5. Герлігі П. Одеса. Історія міста, 1794–1914. – К.: Критика, 1999.
6. Яниці Ф.К. Грецька діаспора на юге Росії. Деятельность семей Месакуди (Керчь) и Родоканаки (Одесса) (XIX – начало XX в.) / Ф.К. Яниці // Вестник Московского университета. – 1998. – №4. – С.62–76.
7. Терентьева Е., Чернухін Е. Нежинские купцы братья Зосимиды / Е.Терентьева, Е.Чернухін // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – С.111–120.
8. Терентьева Н., Ішуніна Н. Сім'я Маразлі в Одесі / Н.Терентьева, Н.Ішуніна // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси. – К., 2001 – С.121–131.
9. Терентьева Н.А. Семья Маразли в Одессе / Н.А. Терентьева // Одесі – 200: Міжнародна науково-теоретична конференція присвячена 200-річчю міста. – Одеса, 1994. – С.132–134.
10. Терентьева Н., Тищенко Г. Підприємницька діяльність грецьких купців – братів Раллі / Н.Терентьева, Г.Тищенко // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси. – К., 2001 – С.153–166.
11. Терентьева Н. Одесские купцы Родоканаки / Н.Терентьева // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси. – К., 2001 – С.153–166.
12. Авгитидис К. Торговий дом Константина Папудова / К.Авгитидис // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси. – К., 2001. – С.141–152.
13. Саенко Р. Мариупольские купцы Хараджаевы / Р.Саенко // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. Історико-біографічні нариси. – К., 2001. – С.190–196.
14. Саенко Р.И. Мариупольские купцы Хараджаевы и их общественная и благотворительная деятельность / Р.И. Саенко // Україна – Греція: досвід дружних зв'язків та перспективи співробітництва. Тез. Док. Міжнародної наук.-практ. конф. – Маріуполь, 1996. – С.247–250.
15. Парадисопулос С. Коммерческая деятельность греков Одессы в XIX в. / С.Парадисопулос // Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва: Тези міжнародної науково-практичної конференції. – Маріуполь, 1999. – С.187–190.
16. Парадисопулос С. Греки Одеси у 1897 р. Вивчення першого всезагального перепису населення Російської імперії / С.Парадисопулос // Розвиток елінізму в Україні у XVIII–XXI ст.: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. – Маріуполь, 2007. – С.118–122.
17. Пилипенко О.Є. Благодійна діяльність греків в Україні / О.Є. Пилипенко // Вісник київського ін-ту «Слов'янський університет». – К., 1998. – Вип.1. – С.177–182.
18. Листування ніжинського грецького магістрату з грецькою громадою в Одесі з економічних та юридичних питань / О.Є. Пилипенко // Одесі – 200 // Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції присвяченої 200-річчю міста. – Одесі. 1994. – С.134–136.
19. Грецькие торговые дома Причерноморья / А.В. Тищенко // Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва: Тези міжнародної науково-практичної конференції. – Маріуполь, 1999. – С.242–245.
20. Грецькие торговые дома Южной России / Е.Б. Згинник // Україна – Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва: Тези міжнародної науково-практичної конференції. – Маріуполь, 1999. – С.224–227.
21. Греки в развитии Мариуполя во второй половине XIX в. / С.В. Новикова // Україна–Греція: історична спадщина і перспективи співробітництва м. Маріуполь, 27–29 травня 1999 року. – Маріуполь, 1999. Одеса 1794–1894 гг. – Одеса, 1895. – С.170–171.
22. Новикова С.В. Роль грецьких підприємців у розвитку торгівлі у Північному Приазов'ї (друга половина XIX – початок XX ст.) / С.В. Новикова // Література та культура Полісся. – Вип.28: Сторінки історії і культури Полісся та України в сучасному висвітленні. – Ніжин: Вид. НДУ ім. М.Гоголя, 2005. – С.68–72.
23. Новикова С.В. Внесок греків у розвиток торгового судноплавства в Азовському морі (друга половина XIX – початок XX ст.) / С.В. Новикова // Схід. – 2005. – №6. – С.57–61.
24. Новикова С.В. Російсько-грецькі зовнішньоекономічні відносини та їх вплив на розвиток торгівлі в Північному Приазов'ї у другій половині XIX ст. / С.В. Новикова // Матеріали V підсумкової (2002 р.) науково-практичної конференції викладачів МГП: 36. наук. праць / За ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь: МГП, 2003. – С.108–110.

25. Гедьо А.В. Джерела з історії греків Північного Приазов'я (кінець XVIII – поч. XX ст.) / А.В. Гедьо. – К., 2001.
26. Гедьо А.В. Соціально-економічний розвиток грецьких громад України середини XVII–XIX ст.: джерелознавчий аспект / А.В. Гедьо. – Донецьк: Дон НУ, 2006.
27. Гедьо А.В. Грецькі громади Ніжина та Північного Приазов'я в актових матеріалах середини XVII–XIX ст. / А.В. Гедьо. – К., 2005.
28. Чернухін С.К. Ніжинське грецьке братство: історіографія та джерела / С.К. Чернухін. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998.
29. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики XIX ст.) / Т.Лазанська / Ін-т історії України НАН України. – К., 1999.
30. Доннік О.М. Соціокультурний вимір підприємництва в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. / О.М. Доннік // Проблеми історії України XIX початку XX ст. – Київ, 2003. – Вип.6. – С.49–55.

* * *

УДК [930.253:634](477.54)»18/19»

Наталія Свиначенко, канд. історичних наук, доцент кафедри українознавства та мовної підготовки іноземних громадян, Харківський національний економічний університет, Україна, м. Харків

Садівництво на Харківщині у XVIII – до кінця XIX ст.: за матеріалами збірників архівних документів

Проаналізовані архівні джерела та документи, які характеризують історію розвитку садівництва на Харківщині у XVIII – до кін. XIX ст., видані працівниками Державного архіву Харківської області та редактовані вченими-істориками міста Харкова. Аналіз архівних документів та матеріалів свідчить про наявність у вказаному періоді розвитку декоративного, присадибного, плодового промислового (шовківництва, виноградарства), екзотичного напрямків садівництва у різних районах Харківщини.

Ключові слова: садівництво, архівні документи, Державний архів Харківської області.

Наталія Свиначенко. Садоводство на Харьковщине в XVIII – к концу XIX в.: по материалам сборников архивных документов

Проанализированы архивные источники и документы, характеризующие историю развития садоводства на Харьковщине XVIII – к кон. XIX ст., изданные работниками Государственного архива Харьковской области и отредактированные учеными-историками города Харькова. Анализ архивных документов и материалов свидетельствуют о наличии в изучаемом периоде развития декоративного, приусадебного, плодового промышленного (шелководства, виноградарства, экзотического направления садоводства в разных районах Харьковщины.

Ключевые слова: садоводство, архивные документы, Государственный архив Харьковской области.

Natalia Svyachenko. The gardening in Kharkivshchyna from the 18th to the late 19th century: on the data of collections of archival documents

Analyzes archival sources characterizing history of gardening in Kharkivshchyna from the 18th to the 19th century published by employees of the State Archive of Kharkiv oblast and edited by scholars-historians of Kharkiv. The Analyze of the archival data shows the development of decorative, plot of farms', fruit, manufacturing (silkworm breeding, wine-growing), exotic directions of gardening in different regions of Kharkivshchyna in the period under review.

Keywords: gardening, archival documents, State Archive of Kharkiv oblast.

Вивчення історії розвитку окремих галузей сільського господарства окремих регіонів України у різний час набуло нового значення після здобуття Україною незалежності. Історична наука регулярно поповнюється новими дослідженнями місцевої історії. З огляду на це, вивчення архівних документів та матеріалів, на сторінках яких відбиті основні віхи розвитку садівництва на Харківщині з XVIII – до кінця XIX ст., становлять інтерес для широкого загалу краєзнавців, усіх, хто цікавиться минулим рідного краю.

Мета статті – аналіз становлення історії розвитку садівництва на Харківщині з XVIII – до кінця XIX ст. та особливості висвітлення цього процесу у архівних матеріалах та документах, виданих працівниками Державного архіву Харківської області та редактованих вченими-істориками міста Харкова.

За останні два десятиліття, у часи незалежності України з'явилася потреба у вивченні історії рідного краю, суспільство зацікавилось місцевим краєзнавством, вийшло друком багато підручників та навчальних посібників з історії рідного краю. Слід зазначити, що історія становлення розвитку садівництва на Харківщині у XVIII – до кінця XIX ст. ніколи не була об'єктом окремого комплексного дослідження, та потребує ретельного аналізу дореволюційної наукової та публіцистичної літератури.

Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

Українська Академія Наук

Тілея

Науковий вісник

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 74 (№ 7)

Київ – 2013

Збірник засновано 2004 року
Вихід з друку – щомісячно

**Фахове видання з філософських, політичних
та історичних наук, затверджено постановами президії ВАК України
№ 1-05/2 від 10 березня 2010 р. та № 1-05/3 від 14 квітня 2010 р.**

*Свідоцтво про державну реєстрацію (переєстрацію) друкованого засобу
масової інформації: серія КВ № 19946–9746 ПР від 31 травня 2013 р.*

Друкується за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 15 від 25 червня 2013 р.);
Президії ВГО Української Академії Наук (протокол № 13-05-25 від 25 червня 2013 р.)

Рецензенти:

Панчук М.І., доктор історичних наук, професор
Степико М.Т., доктор філософських наук, професор
Онїщенко І.Г., доктор політичних наук, професор

Шеф – редактор:

Андрущенко В.П., доктор філософських наук,
професор, член–кор. НАН України,
академік НАПН України

Головний редактор:

Вашкевич В.М., доктор філософських наук,
професор, академік УАН

Співредактори:

Кривошея В.В., доктор історичних наук,
професор, академік УАН
Предборська І.М., доктор філософських наук, професор

Відповідальний секретар:

Халамендик В.Б., доктор філософських наук, доцент

Редакційна колегія:

З історичних наук:

Войцехівська І.Н., доктор історичних наук, професор
Гончар Б.М., доктор історичних наук, професор
Дробот І.І., доктор історичних наук, професор
Журба М.А., доктор історичних наук, професор
Колесник В.Ф., доктор історичних наук, професор,
член–кор. НАН України
Михайлюк В.П., доктор історичних наук, професор
Нестуля О.О., доктор історичних наук, професор,
академік УАН
Солдатенко В.Ф., доктор історичних наук, професор,
член–кор. НАН України
Стоян Т.А., доктор історичних наук, професор
Сушко О.О., доктор історичних наук, професор
Чернега Л.М., доктор історичних наук, професор

З філософських наук:

Акопян В.Г., доктор філософських наук,
старший науковий співробітник, академік УАН
Базалук О.О., доктор філософських наук, професор
Бех В.П., доктор філософських наук, професор
Бондаренко О.В., доктор філософських наук, професор
Волинка Г.І., доктор філософських наук, професор
Воронкова В.Г., доктор філософських наук, професор
Герасимова Е.М., доктор філософських наук, доцент
Жадько В.О., доктор філософських наук, професор
Жижко Т.А., доктор філософських наук
Кивлюк О.П., доктор філософських наук, старший
науковий співробітник
Кучепал С.В., доктор філософських наук, професор,
академік УАН
Михальченко М.І., доктор філософських наук,
професор, член–кор. НАН України
Муляр В.І., доктор філософських наук,
професор, академік УАН
Онїпко О.Ф., доктор технічних наук,
професор, академік УАН
Уваркіна О.В., доктор філософських наук
Яшанов С.М., доктор педагогічних наук, професор

З політичних наук:

Андрусишин Б.І., доктор історичних наук, професор
Бабкіна О.В., доктор політичних наук, професор
Балабанов К.В., доктор політичних наук, професор
Варзар І.М., доктор політичних наук, професор
Євтух В.Б., доктор історичних наук, професор,
член–кор. НАН України
Іванов М.С., доктор політичних наук, професор
Картунов О.В., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук
Котигоренко В.О., доктор політичних наук, професор,
академік Української академії політичних наук
Римаренко С.Ю., доктор політичних наук, професор
Савельєв В.Л., доктор історичних наук, професор
Шаповал Ю.І., доктор історичних наук, професор

Гілея:* науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН,
2013. – Випуск 74 (№ 7). – 430 с.

*Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем
інформаційної цивілізації, що формується. Основні рубрики охоплюють галузі
історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних
та соціально-політичних наук.*

*Гілея – в стародавні часи територія лісової Скіфії між Борисфеном (Дніпром) і Гпанісом (Південним Бугом). Рештки цієї «лісової квітки» залишилися до теперішнього часу на території Миколаївської та Херсонської областей. (Докладніше див.: Геродот. Історія.IV.16-25).

© Редакційна колегія, 2013
© Автори статей, 2013
© Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2013
© ВГО Українська академія наук, 2013

СОДЕРЖАНИЕ

АКТУАЛЬНО

Круглый стол «Перспективы исследования опыта Украинской революции 1917-1921 гг. (к 95-летию принятия III Универсала Центральной Радой)» .. 6

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Мельничук И. Причины основания Запорожской Сечи и реестрового казачества и его активного участия в военных действиях Польши в конце XVI в.	15
Николаева Н. «Вечный мир» 1686 г. и его значение для судьбы казацкой Украины.	18
Задерейчук А. М. М. Кипчакский в органах земского самоуправления Таврической губернии	20
Троханяк А. Этапы национально-освободительного движения в Галичине (XIX – начало XX ст.)	22
Луговой Б. Общественные отношения в военных поселениях Киевской та Подольской губерний	25
Казьмирчук М. Россияне в социально-экономическом развитии Киевской губернии в конце XIX – начале XX ст.	27
Пугач В. Становления общества «Просвещение» на Подолье в начале XX века.	29
Нитченко А. Институт комиссаров Временного правительства и исполнительные комитеты общественных организаций: проблема взаимоотношений (на материалах Черниговской губернии 1917 г.)	32
Гедин М. Проблема Крыма в период гетьманства Павла Скоропадского	35
Щелкунов А. Восприятие интеллигенции в послереволюционном обществе (1921–1929 гг.)	38
Орешкин М., Снегирев В. Битвы элит или пролог репрессий. Ч.2	40
Задерейчук И. Демографические процессы среди немцев Крыма в 20–е гг. XX в.	43
Волонтир Е. Луцкая украинская гимназия (1918–1939): проблемы создания и функционирования	45
Слободян Л. Голодомор 1932–1933 годов как инструмент политики деукраинизации	48
Стрижак Е. Педагогическая интеллигенция Украины в вихре репрессий начала 30–х гг. XX в.	51
Газиев Ю. Цель и задачи школьных библиотек и внеклассного чтения в период Великой Отечественной войны	54
Ворона Ю. Социальные условия жизни и деятельности преподавателей и учеников ремесленных, железнодорожных училищ и школ ФЗО в городе Киеве в годы послевоенного восстановления (1943–1950 гг.)	56
Михайлюк В. Формы проявления девиантного поведения инвалидов Великой Отечественной войны в процессе их адаптации к новым условиям повседневной жизни в Донбассе (1943–1945 гг.)	58
Шишела С. Выселение украинцев из этнических земель Западной Украины	62
Киридон П. Секретари обкомов КП(б)У / КПУ послевоенной поры: обобщенная характеристика	64
Сорока Ю., Шкабко С. Деятельность диссидентов Волыни в контексте функционирования оппозиционного движения в УССР (1960–1970–е гг.)	67
Хоменко С. Качественные изменения в материально-бытовых условиях жизни украинских крестьян в 1960–1980–е гг.	69
Гарагонич В. Развитие отношений молодежи украинского и восточноевропейского пограничья в экономическом и научно-техническом сотрудничестве в 70–х – первой половине 80–х годов	72
Латыш Ю. К вопросу о классовой структуре современного украинского общества	74
Полуденко С. Ментальность украинского населения сквозь призму современных исторических украинско-русских взаимоотношений	76
Антонюк Т. Международное сотрудничество НТУУ «КПИ»: особенности вхождения в международное образовательное пространство	80
Бинецкая О. Гендерный анализ образовательно-научной сферы современной Украины	83
Заплетнюк М. Позиция Украины к проблеме объединения Кореи	84
Поливач М. Вклад Пшеничного Павла Дмитриевича в становление и развитие советской зоотехнии	87
Ставнюк В., Заплетнюк О. Новые тенденции в развитии египетской живописи и скульптуры в Амарнский период	89
Акунин А. К определению проблемы аболиционистского движения в Великобритании (вторая половина XVIII – первая треть XIX в.)	92
Зубко А. Меры веса в кантонах Швейцарии в XVIII–XIX вв.	94
Хадиджа А. О христианском населении Гянджинско-Гарабагского беглярбекства в первой половине XVIII века	95
Керимов Б. Роль города Иреван в развитии Азербайджанского искусства во второй половине XIX века	97
Наджафова К. Роль азербайджанской интеллигенции в проведении I Общекавказского съезда мусульман в Баку (15–21 апреля 1917 года)	99
Рустомова Д. Нефтяная промышленность Азербайджана в годы Первой мировой войны	101
Скопненко Б. Создание авиационно-десантных частей чехословацкого армейского корпуса в СССР (апрель–август 1944 г.)	104
Залеток Н. Британские женщины в составе вспомогательных служб в годы Второй мировой войны. Ч.2	106
Шевченко А. Зарубежный опыт формирования рынка организованных сбережений в условиях переходной экономики (1991–2007 гг.)	108
Мамедов И. Общественно-политическая и демографическая ситуация в Азербайджане на рубеже XX и XXI веков	110
Ищенко Ж. Идеологическая составляющая западного вектора российского внешнеполитического курса	113
Гасанова К. Связи Азербайджанской Республики с Парламентской Ассамблеей СНГ	115
Лазуренко В. Освещение истории Чигиринщины в работах научной школы профессора Н.И. Бушина	117
Герасим П. Культ Девы в Херсонесе Таврическом: историография проблемы	119
Жиляев В. Княжеский сепаратизм на украинских землях в эпоху Позднего Средневековья: историография темы	121
Волынец В. Греки-купцы в экономическом развитии украинских земель XVII–XIX вв.: современные историографические подходы	125
Свинаренко Н. Садоводство на Харьковщине в XVIII – к концу XIX вв.: по материалам сборников архивных документов	127
Фесенко Н. Характеристика личности гетмана Петра Дорошенко в трудах казацких летописцев и историков XVIII – первой половины XIX вв.	129
Полянская Е. Источники и историография развития транспортной инфраструктуры Крыма во второй I половине XIX – начале XX в.	131
Радченко Н. «Полное собрание законов Российской империи» как источник изучения истории развития кредитных учреждений Украины (1881–1913 гг.)	134
Слободинский Д. Проблема спасения украинского еврейства в контексте историографии Холокоста	136
Алексеев С. К анализу документов группы «Музеи» из архива Краевого управления архивов, библиотек и музеев при Рейхскомиссаре Украины: определение источниковой информации	139
Куксенко С. Взаимоотношения советского государства и Русской православной церкви в СССР в 1940–1960–х гг. в современной украинской историографии	142

CONTENT

TOPICALLY

Round of «Prospect of research of experience of Ukrainian revolution 1917-1921 table (to the 95year of acceptance of III of Universal of Central Rada)» 6

HISTORICAL STUDIENS

Melnychuk I. The reasons of foundation of Zaporizhska Sich and registered Cossacks and its active participation in military operations of Poland at the end of XVI th century	15
Nikolaeva N. «Perpetual Peace» in 1686 and its implications for the fate of Cossack Ukraine	18
Zadereychuk A. M.M. Kipchaksky in the bodies of territorial self-government Tauride	20
Trohanyk O. Stages of the national liberation movement in Galicia (XIX – early XX ct.)	22
Lugovyj B. Social relations at the military settlements of Kyiv and Podillya provinces	25
Kazmirchuk M. The Russians in the social-economic progress of Kyiv guberniya at the end of the XIX and the beginning of the XX century	27
Pugach V. Becoming society «Prosvita» on the Podili (in the early twentieth century)	29
Nitchenko A. The Institute of Commissioners of the Provisional Government and executive committees of public organizations: the problem of the relationship (based on the materials of Chernigov province 1917)	32
Gedin M. The problem of Crimea in the period of Pavel Skoropadsky' hetmanate	35
Shelkunov A. The perception of intellectuals in post-revolutionary society (1921–1929)	38
Oreshkin M., Snegiryov V. Battle of the elite or the prologue of repression. P.2	40
Zadereichuk I. Demographic processes among the Germans in Crimea 20s. XX century	43
Volontyr O. Lutsk Ukrainian gymnasium (1918–1939): problems of creation and functioning	45
Slobodian L. Famishment of 1932–1933 as an instrument of Ukrainian denationalization policy	48
Strizhak E. Pedagogical intelligenzia of Ukraine in the period of repressions at the beginning of the 1930s	51
Haziyeu Y. School libraries and purpose and duties of home reading in the period of Great Patriotic War	54
Vorona Y. Social terms of life and activity of teachers and students of special and railway schools and industrial schools in Kyiv-city in the years of post-war renewal (1943–1950)	56
Mykhaylyuk V. The forms of the Great Patriotic War disabled veterans' deviant behavior in the process of adaptation to the new conditions of everyday life in liberated Donbass (1943–1945)	58
Shyshela S. Eviction of Ukrainians from ethnic territory of Western Ukraine	62
Kyrydon P. Secretaries form of CP(b)U / CPU post-war era: a generalized description	64
Soroka Yu., Shkabko S. The activity of Volyn dissident in the context of the functioning of the opposition movement in the USSR (1960–1970's)	67
Homenko S. Qualitative changes in the material and everyday living conditions of the lives of Ukrainian peasants in 1960–1980-th years	69
Harahonych V. Developing relationships young Ukrainian and Eastern European frontier in economic and scientific-technical cooperation in the 70's – early 80 th century	72
Latysh Y. To the question of class structure of modern Ukrainian society	74
Poludenko S. Mentality of Ukrainian people in the context of relationships between Ukraine and Russia	76
Antonyuk T. International cooperation of the NTUU « KPI»: features of entering into international educational space	80
Binetska O. Gender analysis education and research in contemporary Ukraine	83
Zapletnyuk M. The position of Ukraine to the problem of the unification of Korea	84
Polyvach M. Contribution of P.D. Pshenichnyi in formation and development of the breeding in Soviet Union	87
Stavnyuk V., Zapletnyuk O. New trends in the development of Egyptian painting and sculpture in the period of Amarna	89
Akunin O. To determination of problem of abolitionist motion in Great Britain (the second half of XVIII is first third of XIX of century)	92
Zubko A. Weight measures in cantons of Switzerland in the 18 th and 19 th centuries	94
Hadidja A. Christian population in Ganja – Garabagh beylarbeyliyi in I part XVIII century	95
Kerimov B. Role Irevan city in the development of Azerbaijan art in the second half of XIX century	97
Najafova K. The role by Azerbaijan intelligence in participating of I common Caucasus congress of Muslims in Baku (15–20 April 1917 year)	99
Rustamova D. The oil industry of Azerbaijan during the First World War	101
Skopnenko B. Create a landing aircraft parts Czechoslovak Army Corps in the USSR (April–August 1944)	104
Zalietok N. British women in the auxiliary services during the Second World War. P.2	106
Shevchenko A. Other countries' experience in forming the organised savings market during transitional economy	108
Mammadov I. Social, political and demographic situation in Azerbaijan at the turn of the XX and XXI century	110
Ishchenko Z. The ideological component of Western vector of Russian foreign policy	113
Gasanova K. Cooperation Azerbaijan Republic with Interparliamentary of Commonwealth of Independence States	115
Lazurenko V. Interpretation of Chigirin region history in the works of professor Bushin's scientific school	117
Gerasim P. The cult of Parthenos in the Chersonesus: historiography	119
Zhyliayev V. Princely separatism in the Ukrainian lands in the late Middle Ages: historiographical threads	121
Volonits V. Greek merchants Ukrainian economic development land XVII–XIX centuries: modern historiographical frame	125
Svynarenko N. The gardening in Kharkivshchyna from the 18 th to the late 19 th century: on the data of collections of archival documents	127
Fesenko N. The reference of Petro Doroshenko's character in the Cossacks chronicles and the works of some historians from the XVIII–the first part of the XX century	129
Polyanskaya E. Sources and historiography of the development of transport infrastructure of Crimea in the II floor XIX – early of the twentieth century	131
Radchenko N. «The Complete works of Russian empire» as a source for the study of the history of the development of credit institutions of Ukraine (1881–1913)	134
Slobodnytsky D. The problem of saving Ukrainian Jewry in the context of Holocaust historiography	136
Alexeev S. To analysis of documents of group «Museums» from archive of the Regional department of archives, libraries and museums of Reichkommissariat Ukraine: identification of the sources information	139